

A helynevek elemzésével tárgyaló központi fejezet harmadik egysége a létesítménynevek történeti rétegeivel foglalkozik, azzal, hogy miként befolyásolták a történeti, település- és művelődéstörténeti, gazdasági, politikai tényezők a létesítménynev-adást. Ezek azok a tényezők, amelyek a nevek korszakolásában – mivel a keletkezési időt általában nem ismerjük, az analógiás újratermelődés és a szerkezeti változások pedig ugyanazon név megjelenésének időbeli határait kiterjeszthetik – fogódzót jelenthetnek. A vizsgált nevek zöme az utóbbi háromszáz esztendőben született, kisebb hányaduk korábbi századokra megy vissza. Ez meghatározza korszakokba sorolhatóságukat is. Az értekezés három időszakra bontja a névanyagot: a 19. század közepe előtti kor, a 19. század közepe és a 20. század dereka közé eső időszak, valamint a 20. század közepét követő korszak. Az egyes időszakokban a létesítménynevek különböző altípusait a változó gazdasági, történeti és egyéb tényezők következtében más-más jegyek jellemzik.

A dolgozat különálló utolsó két fejezetéből az első megemlíti s néhány térképpel kísért példával szemlélteti is a névföldrajzi vizsgálatok lehetőségének sokrétűségét a helynévtípus körében. Az utolsó fejezet pedig az anyag dialektológiai hasznosíthatóságáról szól, példát nyújtva arra, hogy a helynevek – részben korlátozottan – alkalmasak az adott terület nyelvjárási jelenségeinek bemutatására. A vizsgált anyagban a Balatonvidéki és az észak-dunántúli nyelvjárástípus jegyei keverednek. Egyes jellegzetességek jobban tartják magukat a helynevekben.

SZOPOS ANDRÁS: CSÍKSZENTIMRE NÉVTANI MONOGRÁFIÁJA (1602–2000)

Budapest, 2003. 214 lap

Témavezető: Hajdú Mihály

Opponensek: Fülöp László, Hegedűs Attila

Védés: 2004. június 11.

Megjelenés: Szopos András: Csíkszentimre helynevei 1602–2000. Magyar Névtani Dolgozatok 193. Nyíregyháza, 2004. 39 l. – Szopos András: Csíkszentimre személynevei 1602–2000. Magyar Névtani Dolgozatok 199. Nyíregyháza, 2004. 114 l.

Dolgozatomban Csíkszentimre névanyagának szinkrón és diakrón vizsgálatát végeztem el. A diakrón vizsgálat segítségével a történeti névanyagot vizsgáltam, hogy képet alkothassak a település névadási szokásairól, a keresztnévek divatjáról, a faluban ősi családoknak mondható famíliákról, a bel-, illetve külterületi nevek folyamatosságáról, jellegéről.

A családnevek tekintetében megállapítható, hogy a nevek döntő többsége magyar, csupán a 19. századtól kezdődően találunk több román eredetű nevet, amikor a román családnevek száma elérte 10–15-öt; ezek napjainkra azonban ismét visszaszorultak, a lakosság 99,9%-a magyar, és neveik is magyarok. A rendszerezés szempontjából a családnevek besorolása nem könnyű feladat, mint ahogy ezt bizonyítják az eddigi családnévmegfejtések körül kialakult viták is. Néhány családnévet jómagam sem tudtam megfejtetni, ezek pontosabb besorolása további kutatást igényel. Az apa-

névből és ezek megváltozott formáiból alakult családnevek közé soroltak jelentéséről többen is értekeztek (a nyelvtörténeti kifejtést a szakirodalomban olvashatjuk). Kevesebb problémát jelentett az egyházi személynévből, a hely- és településnévből, valamint a közszavakból létrejött családnevek besorolása, kategorizálása: ezek értelmezése a mai nyelvérzék, nyelvtudat számára kézzelfoghatóbb, könnyebben elvégezhető. A századokon átívelő vizsgálat eredményeképpen kimondható, hogy a törvényeiben, szokásaiban, életvitelében és történelmi megpróbáltatásaiban „hagyományos” székely faluban a legtöbb családnév folyamatosan él, azaz a családoknak ritkán szakad magja. A jövevények ugyancsak kivételes esetben tudnak megkapaszkodni, beilleszkedni a falu rendjébe, így neveik is „szezonálisak”, időszakosan jelen lévők csupán. Míg a 17. század elején (1602, 1604, 1614) készült adó- és dézsmajegyzékek nevei kevés kivétellel ma is élnek a faluban (*Antal, Csató, Fodor, Bálint, Szántó, Nagy, Dobordán, Tankó, Varga, Demeter, Baló, Lukács, Gergely, Szopos* stb.), addig a 19. század anyakönyveiben felbukkanó *Apostolescu, Blaga, Botezatu, Cioinaru, Diaconu, Dumitru, Moldovean, Popovici, Serbán, Goga* stb. neveknek ma már nyoma sincs. A családnevek esetében névdivatról nem beszélhetünk, hiszen a családnevek gyarapodása vagy csökkenése a született fiúk számával arányos, ezért a családnevek besorolásánál, felmérésénél nem készítettem százalékos kimutatást. Amint a dolgozatból kiderül, Csíkszentimréren minden vizsgált időszakban (és ennek alapján mondhatjuk: a történelem folyamán) az egyházi személynévből alakult családnevek (puszta apanév vagy ennek becézett, megváltozott formája) vannak túlsúlyban, őket pedig a köznévi alapszavú nevek követik.

A keresztnévek terén végzett vizsgálatok kimutatják, hogy periferikus elhelyezkedése ellenére a századok során a településnek mind a férfi-, mind a női keresztnévanyaga követi a városokból kiinduló névdivatot. – A férfikeresztnévek között a legkedveltebb az *István* (1012 előfordulás), majd a *János* következik (901), harmadik pozícióban a *Ferenc*-et (882) találjuk, melyek a *József* (816) és *Antal* (509) névvel együtt alkotják a leggyakoribb öt férfi keresztnévet. Az apa–fiú névazonosságot tekintve igen csak érdekes, hogy ez a lehetséges névadási indíték – a nevek összességét tekintve – csak nagyon kevés esetben játszik szerepet, azaz csak kevés fiú örökölte apja nevét. Várhatnánk, hogy az átadott nevek között a ritkább, egyedi nevek jellemzők, leggyakoribbak mégis a megterheltségi listán első helyeken szereplő nevek (*István, János, Ferenc, András* stb.). – A női keresztnévek anyaga a 17. század elején nagyon szegényes, mivel az összeírásokban, dézsmajegyzékekben csak a családfők neve került feljegyzésre. A néhányszor előforduló asszonyneveket csupán a *-né* képzőről ismerjük fel. Bővebb adatok a rendszeres anyakönyvvezetés megjelenésétől számítva állnak rendelkezésünkre. A névdivat természetesen a női nevek körében is éreztette hatását, de a „klasszikus” nevek (*Anna, Katalin, Erzsébet*) kedveltségüket töretlenül megtartva századokon át megőrizték vezető helyüket. A lányok körében a fiúkhoz képest később jelentek meg a divatos nevek, de a 19. század első felében változatosságuk már meghaladja a fiúnevekét. Az anya–lány névátadást ugyanaz jellemzi, mint az apa–fiú névviszonyt: viszonylag kevés név került átadásra, és ezek is a nagyon megterhelt nevek közé tartoznak. A női nevek világának mégis van egyedi színfoltja, nevezetesen a *Margit* név használata. Ez a név mind az országos átlagban, mind az összehasonlított tele-

pülések névanyagában alig-alig került be az első tizenöt név közé. Szentimrén a 19. század derekától eltekintve mindig is kedvelt volt. A név gyakori használatának fő motivációja lehet a falu határában található Margit-kápolna. A férfi keresztnévek között a település védőszentjének neve, az *Imre* vált hasonlóan közkedvelté, megterheltsége azonban alacsonyabb, mint a *Margit*-é. – Az ikrek elnevezését vizsgálva meglepve tapasztaltam, hogy a szülők névátadási „hajlama” itt sem emelkedett, mindössze egyszer fordult elő, hogy a 74 ikerpár, illetve 5 hármás iker közül a gyerekek apjuk és anyjuk nevét egyaránt megkapták (1839: *József és Anna*).

A szentimrei ragadványnevek bemutatása viszonylag szűk keretek között történik, mivel az idevonatkozó névanyag meglehetősen szegényes. A ragadványnevek szinte kivétel nélkül a gúnynevek csoportjába sorolhatók, s csak elvétve töltik be a ragadvány-név legfontosabb szerepét, a (további) megkülönböztetést. A szakirodalomban ismeretes feldolgozások közül B. GERGELY PIROSKA (Kalotaszeg) és ÖRDÖG FERENC (Göcsej és Hetés) rendszerezéseit vettem alapul.

A földrajzi nevek összegyűjtése jó alkalom volt szülőfalum határának alaposabb megismeréséhez, de a részletes határ- és erdőjárás ellenére még mindig van olyan név, amelyet csak hallomásból ismerek. A belterületi nevek között olyan „ínyencségek” akadnak, mint a *Sörkert*, amely a falu minden idősebb és középkorát taposó férfiemberének szép emlékek felidézését tette lehetővé. Az emberi létesítmény- és intézménynevek külön kategóriába való besorolása (HAJDÚ MIHÁLY nyomán) a névtani osztályozás egy újabb szempontját követi. Évszázadokon át megőrződött sok külterületi név, ezek legtöbb esetben nagy kiterjedésű szántók, erdők nevei. A kommunizmus ideje alatt szabályozták az Olt medrét, egyesítették a folyó két ágát, hogy az így nyert területeket szántóként hasznosíthassák, eleget téve az ötéves tervek(ek) elvárásainak. Néhány esetben a határ átalakítása magával hozta a felszín megváltozását is, így a valamikori *Agyagbánya*, *Köves* ma már szántó, a *Kavicsbánya* szemétkerakó hely stb. Így ezek a nevek a fiatalok körében a nem vagy kevésbé ismert nevek közé taroznak. A romániai törvénykezés előrehaladtával napjainkban az erdők, különböző ingatlanok – ha lassan is – visszakerülnek volt tulajdonosaikhoz, és ez által nemcsak a törvény betűje valósul meg, hanem a külterületi neveknek egy olyan rétege válik újra élővé, amelyet most még csak az idősek ismernek. A földrajzi nevek csoportosításában három szemléletet mutatok be, ezek közül kettő – LŐRINCZE LAJOSÉ (Földrajzineveink élete) és BENKŐ LORÁNDÉ (Nyárádmunte) – a hagyományos besorolások közé tartozik, míg a harmadik – HOFFMANN ISTVÁNÉ (Helynevek nyelvi elemzése) – a modern osztályozások lehetőségeit mutatja be.

Az utolsó fejezet az állatneveket tárgyalja, a szinkronia jegyében, mivel történeti névanyag nem áll rendelkezésre.

A két év híján ötszáz éves áttekintésben Csíkszentimre névtani monográfiájának elkészítése volt a célom, amelyet a több nehézség ellenére, remélem, sikerült méltóképpen bemutatnom. A kutatómunkának azonban sohasem lehet vége, s amennyiben lehetőségem lesz, a következőkben egy nagyobb munka elkészítése a célom, Alcsík vagy Csík vármegye történeti személynévanyagának összegyűjtése, vizsgálata.